

Ücretler ve Büyüme ile Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi

Sezgin AÇIKALIN*
Ekrem GÜL**
Ercan YAŞAR***

Özet: 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, doğrudan yabancı yatırımları geliştirmekte olan ülkelere yönlendiren temel etkenin ucuz emek olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, geliştirmekte olan ülkelere yapılan doğrudan yabancı yatırımların, gidilen ülkedeki büyüme oranlarından etkilendiği de ileri sürülmüştür. Bu çalışmada, 1980-2002 yılları arasındaki veriler kullanılarak Türkiye'deki reel ücretler ve GSMH büyümesi ile Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişki test edilmiştir. Kullanılan değişkenler durağan olmayan özellik gösterdikleri için eşbütünleşme analizi kullanılmıştır. Buna göre ücretler, GSMH ve doğrudan yabancı sermaye arasında uzun dönemli eşbütünleşik ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan yabancı yatırımlar, reel ücretler, büyüme, eşbütünleşme.

The Relationship Among Wages, Growth, and Foreign Direct Investment: An Econometric Analysis

Abstract: Foreign Direct Investments flowed towards developing countries to take advantage of cheap labor starting from the second half of the 20th century. Besides, it is postulated that foreign direct investments are influenced by the growth rates of the targeted countries. In this study, the relationship between real wages, growth, and foreign direct investment is examined using 1980-2002 data for Turkey. Because the variables used are not stationary, cointegration analysis is employed. Results indicated that there is a cointegration relationship between real wages, growth, and foreign direct investments.

Keywords: Foreign Direct Investments, real wages, growth, cointegration..

GİRİŞ

Doğrudan yabancı yatırımlar Türkiye'de genellikle "doğrudan yabancı sermaye yatırımı" olarak isimlendirilmiştir. Ancak, yatırım kavramı doğası gereği sermaye unsurunu da barındırdığından dolayı bu çalışmada "doğrudan yabancı yatırım" kavramı kullanılacaktır.

Sermayedarın, yabancı ülkelerde yatırıma karar vermesinde belirleyici olan temel unsurlar iktisadi etkenlerdir. Yabancı yatırımcının tercih edeceği ülkeyi belirlerken aradığı ekonomik koşulların, daha fazla kar elde

* Yrd.Doç.Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

** Yrd.Doç.Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Bilecik İİBF, İktisat Bölümü.

*** Araş. Gör., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

edebileceği ortamı sağlaması gerekmektedir. Bu güdü içerisindeki yabancı yatırımcı üretimini en düşük maliyetle gerçekleştireceği yerlerde yapmayı tercih edecektir.

Yabancı yatırımcının üretim yapacağı ülke seçimine yönelik olarak etkili olabilecek diğer bazı faktörler ise; altyapı tesislerinin yeterliliği, talep ve pazar büyüklüğü ile yatırım teşvikleridir.

Yabancı sermayenin yüksek karlılığı sağlamak için önceleri doğal kaynaklara yöneldiği görülmektedir. Yeni keşfedilen topraklarda ve kolonilerde, sanayileşmeye başlayan Avrupa'nın hammadde ihtiyacını karşılayacak girişimler büyük karlar sağlamıştır. Bu nedenle doğrudan yabancı yatırımlar önceleri hammadde ve işgücünün ucuz olduğu bölgelere yayılmıştır.

Dunning'e göre; yatırım yapılacak ülke, firmanın merkezinin bulunduğu ülkeye göre düşük ücret maliyetleri, daha ucuz enerji, daha ucuz hammadde gibi bazı yerel (Location) avantajlara sahip olması gerekir (Dunning, 1995, s. 476).

19. yüzyılın başlarında yabancı sermaye akımları, hammaddeye yönelik tarım ve madencilik alanlarında yoğunlaşmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise doğrudan yabancı yatırımların, gelişmekte olan ülkelerdeki iç pazara dönük üretime yöneldikleri görülmektedir. Bu yönelmeye sebep ise, az gelişmiş ülkelerin sanayileşme politikalarını ithal ikamesi yönünde değiştirmeleridir (Cömert,1998, s.1).

İşgücü-DYS İlişkisi

1970'li yıllardan itibaren doğrudan yabancı yatırımları geliştirmekte olan ülkelere yönelten temel etken, ucuz emek olmuştur. Geliştirmekte olan ülkelerdeki hızlı nüfus artışının bir sonucu olarak ucuz emek ve onun sağladığı maliyet avantajı, yatırımcıları dünya pazarına dönük üretim için bu ülkelere yönlendirmiştir (Alpar, 1978, s.61). Günümüzde de dünya ticaretini ve üretimini yönlendiren çokuluslu şirketler, rekabet ortamı içinde pazar paylarını korumak yada genişletmek için, ucuz emek faktörüne sahip ülkelerde faaliyette bulunmayı tercih etmektedirler (Asiedu, 2002, s.111).

Günümüzde; geliştirmekte olan ülkelerin sahip oldukları ucuz işgücü arzı, uluslararası ticarete (özellikle emek-yoğun mallarda) bu ülkelerin üstünlüğünü oluşturmaktadır. Bu üstünlük doğrudan yabancı yatırımları da özellikle emek-yoğun malların üretimi açısından etkilemektedir. Bu nedenle, doğrudan yabancı yatırımlar, çokuluslu şirketlerin yerel avantajlara dayanan (Dunning'in Eklektik Paradigma'sı location-specific) üstünlüklerinden (daha ucuz işgücüne sahip ülkelerde olduğu gibi) nispi olarak sahipliğe dayanan üretim üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Böylece, ucuz işgücü bu tür

yatırımların yapılmasında önemli bir belirleyici haline gelmektedir (Öztürk, 2004, s.121–122).

Teoriye göre, daha yüksek ücret seviyesi, daha düşük doğrudan yabancı yatırım anlamına gelir. Bir bölgede veya ülkede; ücret seviyesinin yüksek olması demek, bu bölgede üretilen tüm ürün fiyatlarının daha yüksek olması anlamına gelir. Ürünlerin yüksek fiyatlardan pazara sunulması da, hem yurtiçi piyasada hem de uluslararası piyasalarda daha az rekabetçi olunmasına yol açmaktadır. Diğer taraftan, Donges (1976), Kravis ve Lipsey (1982), Schneider ve Frey (1985), Culem (1988), Coughlin ve diğerleri (1991) Felipe ve Fernandez (1991), Bajo (1991), Bajo ve Sosvilla (1992), Koechlin (1992), Liu ve diğerleri (1997), Yang ve diğerleri (2000), Cheng ve Kwan (2000), Batalla ve Costa (2001) gibi araştırmacılar tarafından yürütülen çalışmalarda işgücü maliyetleri ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında negatif ilişki yönünde sonuçlara ulaşılmıştır (Jordaan, 2005, s.42–43).

Chakrabarti ve Agarwal'a göre, ücretler doğrudan yabancı yatırımların potansiyel belirleyicileri içinde en karmaşık olanıdır. Uluslararası ticaret teorilerinde ortak görüş; gelişmekte olan ülkelerdeki düşük işgücü maliyetlerinin doğrudan yabancı yatırımları cezbediği yönündedir (Chakrabarti, 2001, s.161).

Literatürde; yatırım yapan ve yatırım yapılan ülkeler arasındaki ücret farkını işgücünün hareketsizliğiyle birleştiren; Buckley ve Dunning (1976), Goldsbrough (1979), Dunning (1980), Saunders (1982), Owen (1982), Gupta (1983), Taveira (1984), Schneider ve Frey (1985), Culem (1988), Moore (1993), Shamsuddin (1994), Goldsrough (1997), Pistorresi (2000) ile Love ve Lage-Hidalgo'nun (2000) çalışmalarında, yüksek ücret seviyesinin doğrudan yabancı yatırımları caydırdığı kanıtlanmıştır (Kerr,2001,s.4). Tsai (1994) imalat sektöründe saat başı ücreti kullanarak, ucuz işgücü hipotezine 1983–1986 dönemi için güçlü bir destek bulurken; 1975–1978 arası dönem için bu hipoteze, zayıf bir destek bulmuştur (Chakrabarti, 2001, s.99–100).

Hatzius (2000) Almanya ve İngiltere'ye ait verileri kullanarak, işgücü maliyetleri ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olarak yaptığı çalışmada; birim işgücü maliyetlerinin ülkeye giren ve ülkeden çıkan doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde etkili olduğu sunucuna ulaşmıştır. Wheeler ve Mody (1992) ise, işgücü maliyetlerinin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi için farklı sonuçlara ulaşmışlardır (Kinoshita, 1998, s.18). Wheeler ve Mody ucuz işgücü-doğrudan yabancı yatırımlar ilişkisine yönelik çalışmalarında; elektronik sanayi için güçlü ve pozitif bir ilişki sonucuna ulaşırlarken, imalat sanayinde cılız bir pozitif etkiye ulaşmışlardır (Charkrabarti, 2001, 99–100).

Literatürde ucuz işgücü hipotezini desteklemeye yönelik olarak ortaya konulan bu çalışmalara karşılık; Kotler, Jatuspitak ve Maesincee (2000) ücretlerin doğrudan yabancı yatırımları etkilemediğini savunmuşlardır. Kotler, Jatuspitak ve Maesincee çalışmalarında; üretim sürecinde ücret payının giderek azalmakta olduğunu öne sürerek, son 20 yıllık dönemde birçok endüstride kalifiye işgücünün oranının %20 düzeylerinden %5–10 düzeylerine gerilediğini ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada ücret maliyetlerinin toplam maliyet içindeki oranının yarı iletkenlerde %3, televizyon üretiminde %5 ve otomobil üretiminde ise %10–15 olduğu ortaya konulmuştur. Kotler, Jatuspitak ve Maesincee teknolojik ilerlemeler sayesinde bu oranın daha da düşeceğini savunarak, ücretlerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki cazibesini yitirdiğini savunmaktadırlar (Kotler, Jatuspitak ve Maesincee, 2000, 182–184).

Hanson (2001), doğrudan yabancı yatırımların cazip olabilmesi için, sadece ücretlerin değil, verimliliğin de önemli olduğunu vurgulamıştır. Rollo ve Smith (1993) ise, ücret-verimlilik ve doğrudan yabancı yatırımlar ilişkisinde “düşük ücret seviyesinde yüksek kaliteli işgücü bulunabiliyorsa, bu yabancı yatırımcılar açısından kilit faktör olacaktır” görüşüyle ucuz işgücü hipotezine yüksek verimliliği de eklemiştir (Dobosiewicz, 1992, s.57–59).

Buna karşın, Caves (1974), Swedenbourg (1979), Kravis ve Lipsey (1982) ise, ucuz işgücü hipotezinde anlamlı bir ilişkiye ulaşamamışlardır (Kerr, 2001, s.4).

Ekonomik Büyüme ve DYS

Yabancı sermayenin gideceği ülkede aradığı ekonomik faktörlerden en önemlilerinden bir tanesi de geniş iç pazarın çekiciliğidir. İç pazar çekiciliğindeki en önemli etken; yatırım yapılması düşünülen ülkedeki talep yapısıdır. Yüksek iç talep potansiyeli olan ülkeler yabancı yatırımcı için cazip olan ülkelerdir. Yabancı yatırımcının yatırımdan sağlayacağı gelir, geniş iç pazara sahip olan ülkelerdeki mevcut bulunan talep yüksekliğine bağlıdır (Çankaya, 2004, s.96).

Piyasa hacmi, ev sahibi ülkenin kişi başına GSYİH’i ile ölçülmektedir. Piyasa hacmi hipotezi, ölçek ekonomisinden faydalanabilme ve kaynakların etkin kullanımı için büyük bir piyasanın gerekliliği görüşünü desteklemektedir (Gövdere, <http://www.dtm.gov.tr>).

Pazar büyüklüğünün yabancı yatırımcı açısından yer seçimi kararında etkili olmasında iki etken söz konusudur. Bunlar, satış hacmi ve stratejik önemdir.

Satış hacmine göre; bir malın ihracat yoluyla bir piyasaya giriş maliyetleri ile o malı, o piyasada üretmekle doğan maliyetler karşılaştırılır. İhracat yoluyla piyasaya giriş maliyetleri, ihraç edilen ülkede yatırım yapılması ve

malı o ülkede üretmekten doğan maliyetleri aşıyorsa, doğrudan yabancı yatırım önem kazanır. Ticari ilişkilerde bulunulan bu ülkeye, yatırım kararı alınırken de ülkenin o mal için pazar büyüklüğü önem arz eder.

İkinci olarak ise, Davidson (1980) doğrudan yabancı yatırımları açıklamaya çalışırken kullandığımız ve oligopolistik piyasa yapılarında sıklıkla görülen “rakibinin yaptığını yap” stratejisinin bu tür endüstrilerin doğrudan yabancı yatırımlarını tam olarak açıklayamadığını öne sürmektedir. Davidson’a göre kar beklentisinden önce üretim yerine, talep yapısına ve pazar büyüklüğüne bakılmalıdır (Pedersen ve Shaver, 2000, s.5).

Literatürde, doğrudan yabancı yatırımların belirleyicilerine yönelik olarak yapılan çalışmaların çoğunda pazar büyüklüğü tartışmasız belirleyici olarak tespit edilmiştir. Davidson (1980) yirmi ülke için, doğrudan yabancı yatırımlarla pazar büyüklüğü arasındaki ilişkiyi incelemiş ve bu değişkenler arasında çok güçlü ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Diğer yandan 1967–1994 yılları arasında yapılan doğrudan yabancı yatırımların nedenlerine yönelik bir çalışmada, pazar büyüklüğünün bu yatırımlarda önemli bir etken olduğu belirtilmiştir (Love ve Lage-Hidalgo, 2000, s. 1260).

Piyasa büyüklüğünün, doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla 1960’lı yıllardan günümüze, çeşitli araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bandera ile White (1968), Shmitz ile Bieri (1975), Gren ve Cunningham (1975), Lunn (1980), Wedenborg (1979), Dunning (1980), Root ile Ahmet (1979), Kravis ve Lipsey (1982), Nigh (1985), Schneider ile Frey (1985), Culem(1988), Papanastassius ve Pearce (1990), Wheeler ve Mody (1992), Sader (1993), Tsai (1994), Shamsuddin (1994) gibi araştırmacılar tarafından yapılan pek çok çalışmada bu ilişkinin güçlü ve pozitif yönde olduğu ortaya konulmuştur (Gövdere, <http://www.dtm.gov.tr>).

Chakrabarti (2003)’nin teorik modeline göre, yerel piyasa büyüklüğündeki genişleme, talep artışı düşüncesiyle, doğrudan yabancı yatırımlarda bir artışa rehberlik etmektedir. Bu aynı zamanda istikrarlı piyasa hipotezi ile yabancı yatırımcının yatırım yapmayı düşündüğü yer büyük piyasasıyla çekici gelebilecektir.

Asiedu (2002) ise; bu hipotezin test edilmesinin oldukça zor olduğunu öne sürmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yatırımlardan elde edilen kazançların ve bu kazançlardan hak edilen payın ayırımının ölçülmesinin zor olduğunu savunmuştur (Asiedu, 2002, s.110). Ancak, teorik ve deneye dayalı çalışmaların çoğunda bu hipotezin test edilebilmesi için, GSMH verileri kullanılmaktadır (Chakrabarti, 2001, s.96)

Hızlı bir ekonomik gelişmenin doğrudan yabancı yatırımlar açısından güçlü bir belirleyici olduğu özellikle 1980’li yıllardan sonra yapılan çalışmalarla açıklıkla gösterilmiştir (Subaşı, 1995, s.71).

Büyümenin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisini daha iyi kavrayabilmek için, hızlı ve yavaş büyüme oranlarına sahip iki veya daha fazla ülkenin karşılaştırılması gerekmektedir. Daha hızlı büyüyen ekonomiler, firmalara nispi olarak daha iyi fırsatlar sunmaktadır. Bir başka ifade ile daha iyi kar olanakları sağlamaktadırlar (Gövdere, <http://www.dtm.gov.tr>).

Büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiye yönelik olarak yapılan deneye dayalı çalışmalar, dört ana kanal aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bunlar; i) Büyümenin belirleyicilerine bakılarak ii) Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicilerini araştırmak iii) Ev sahibi ülkede çokuluslu şirketlerin rollerini inceleyerek iv) İki değişken arasındaki nedenselliğin yönünü bulmaya yönelik çalışmalar.

Doğrudan yabancı yatırımların belirleyicilerine yönelik olarak yapılan; Bandera ve White (1968), Lunn (1980), Schneider ve Frey (1985), Culem (1988) ve Billington (1999) büyümenin, doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde önemli bir pozitif etkiye sahip olduğunu gözlemlemişlerdir. Ancak, farklı sonuçlara ulaşan yazarlar da vardır. Tsai 1994 yılındaki araştırmasında, 1975–1978 dönemi için güçlü bir etkiye ulaşamazken, 1983–1986 dönemi için güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Chakrabarti, 2001, s.101). Diğer taraftan Nigh (1988), az gelişmiş ülkeler için zayıf bir pozitif ilişki bulurken, gelişmiş ülkeler için zayıf negatif ilişki bulmuştur. Razin (2003), Gastanaga ve diğerleri (1998) de doğrudan yabancı yatırımlarda büyümenin etkisini pozitif ve anlamlı bulmuşlardır (Jordaan, 2005, s.47).

Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönünü belirlemeye yönelik olarak Chowdhury ve Mavrotas (2003) yaptıkları çalışmada gelişmekte olan üç ülke için 1969–2000 yılları arasındaki kapalı dönem kullanılmıştır. Şili, Malezya ve Tayland'ın doğrudan yabancı yatırım akımları farklı makroekonomik olaylar, politik rejimler ve büyüme modellerinin karşılaştırılabilmesi açısından bir grup oluşturulmuştur (Crowdhury ve Mavrotas, 2003, s.4). Chowdhury ve Mavrotas yaptıkları nedensellik analizi sonucunda bu ülkelerden Şili için ekonomik büyümeden doğrudan yabancı yatırımlara doğru nedensellik sonucuna ulaşmışlarken diğer ülkeler için de çift taraflı bir nedensellik ilişkisinin varlığını ortaya koymuşlardır (Crowdhury ve Mavrotas, 2003, s.4).

Metodoloji ve Değişkenlerin Tanımlanması

Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların ücretlerden ve büyüme rakamlarından nasıl etkilendiği 1980-2002 zaman dilimine ait 23 yıllık veri

ile test edilmek istenmiştir. Bu veri seti Devlet İstatistik Enstitüsü ve Hazine Müsteşarlığı'nın kaynaklarından derlenmiştir.

DYS, GSMH ve ücret verilerinin tamamı endeks halinde analize sokulmuştur. Endeks yaratılırken her üç değişken için de 1980 yılı temel kabul edilmiştir. Bu üç değişken arasındaki ilişkiler incelenirken uzun dönemli analiz için eşbütünleşme yaklaşımı kullanılmıştır.

Analiz ve Bulgular

Burada yürütülen analizlerin tamamında EViews 5.1 programı kullanılmıştır.

Ekonometrik analizlerin en başında değişkenler için durağanlık testleri gelmektedir. İlgili değişkenlerin durağan olup olmadıkları Tablo 1'de ADF test sonuçlarından izlenebilir. Tablo 1'e göre hiçbir değişken durağan değildir. ADF testleri yürütülürken gerekli gecikme değerleri otomatik olarak SIC kriterine göre belirlenmiştir. DYS, GSMH ve ücretler durağan olmadığı için de bundan sonraki adım olarak aralarında eşbütünleşik ilişki olup olmadığının araştırılmasına karar verilmiştir.

Tablo1: Durağanlık Testleri

Ana Hipotez: DYS birim köke sahiptir		
Eksojen: Sabit		
Gecikme: 2 (Automatic based on SIC, MAXLAG=4)		
	t-istatistiği	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği	0.186267	0.9644
Ana Hipotez: GSMH birim köke sahiptir		
Eksojen: Sabit		
Lag Length: 1 (Automatic based on SIC, MAXLAG=4)		
	t-istatistiği	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği	-0.963856	0.7463
Ana Hipotez: Ücretler birim köke sahiptir		
Eksojen: Sabit		
Lag Length: 0 (Automatic based on SIC, MAXLAG=4)		
	t-istatistiği	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test istatistiği	-1.427744	0.5501
*MacKinnon (1996) tek taraflı p değerleri.		

DYS, GSMH ve ücretlerin uzun dönemde ortak bir trendlerinin olup olmadığı eşbütünleşme testi ile analiz edilmiştir. Bu analizin özet sonuçlarını Tablo 2’de izlemek mümkündür. Buna göre bu üç değişken arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır. Bu eşbütünleşik ilişki DYS, GSMH ve ücretlerin Türkiye’de uzun dönemli ilişkiye sahip oldukları anlamına gelir.

Tablo 2: Eşbütünleşme Testi

Değişkenler: DYS UCRETLER GSMH Gecikme Aralığı (birinci farklarda): 1 to 1				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)				
Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Trace istatistiği	0.05 Kritik Değer	Prob.**
Hiç *	0.767278	41.07159	29.79707	0.0017
En çok 1	0.378696	10.45544	15.49471	0.2473
En çok 2	0.021704	0.460808	3.841466	0.4972
Trace testine göre 0,05’de 1 tane kointegrasyon vektörü vardır				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)				
Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Max-Eigen istatistiği	0.05 Kritik Değer	Prob.**
Hiç *	0.767278	30.61615	21.13162	0.0017
En çok 1	0.378696	9.994628	14.26460	0.2123
En çok 2	0.021704	0.460808	3.841466	0.4972
Max-eigenvalue testine göre 0,05’de 1 tane kointegrasyon vektörü vardır				
* hipotez 0,05’te ret edilir				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p değerleri.				

Üç değişken arasında eşbütünleşik ilişkinin varlığı nedensellik testleri yürütülürken Pairwise Granger Nedensellik Testi’nin kullanılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Yürütülen nedensellik analizi sonuçları Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: Nedensellik Analizi

Pairwise Granger Nedensellik Testleri

Lags: 2

Ana Hipotez:	Gözl.	F-istatistiği	Prob.
UCRETLER DYS'e (Granger) neden olmaz	21	8.79631	0.00265
DYS ÜCRETLER'e (Granger) neden olmaz		3.45120	0.04674
GSMH DYS'e (Granger) neden olmaz	21	14.8438	0.00023
DYS GSMH'e (Granger) neden olmaz		0.93404	0.41337
GSMH ÜCRETLER'e (Granger) neden olmaz	21	5.01641	0.02036
UCRETLER GSMH'e (Granger) neden olmaz		3.85752	0.04293

Granger nedensellik testi sonuçlarına bakıldığında 0,05 düzeyinde DYS'den GSMH'a doğru hariç diğer 5 yönde de anlamlı nedensellik ilişkilerine rastlanmıştır. Ücretler ile DYS ve Ücretler ile GSMH arasında çift yönlü Granger nedenselliği söz konusudur. Ancak GSMH ve DYS arasında yalnızca GSMH'den DYS'e doğru nedensel bir ilişki tespit edilmiştir.

SONUÇ

Uluslararası arenada ülkeler doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek için birçok teşvik tedbiri uygulamaktadırlar. Bu çabanın temelinde doğrudan yabancı yatırımları yerel ekonomi üzerindeki olumlu etkileri yatmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımlar gittikleri ülkelerin ekonomileri üzerinde bazı yapısal değişimlere neden olmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar gelişmekte olan ülkeler açısından, bir taraftan büyümenin kaynağı olarak görülürken diğer yandan da, istihdam üzerindeki olumlu etkileri nedeniyle oldukça cazip görülmüştür.

Kaynak transferine neden olduğu ve siyasal baskı grubu oluşturduğu gerekçesiyle bazı araştırmacılar tarafından doğrudan yabancı yatırımlara olumsuz bir bakış açısı getirilmiştir. Ancak, uzun dönemli etkilerine bakıldığında gelişmekte olan ülkelerin kalkınabilmesi açısından, borçlanma ve diğer sermaye hareketlerine göre daha avantajlı bir konumda olduğu açıktır.

Yabancı yatırımcılar açısından bakıldığında ise, yatırımcılar girişimlerini en yüksek getiriyi elde edecekleri yerlerde yapmayı tercih edeceklerdir. Bu nedenle, yatırım yapmayı düşündükleri işçi ücretleri belirleyici faktörlerin başında yer alacaktır. Çalışmada; ücretler ve GSMH'nın DYS ile uzun dönemli ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye'de 1980 sonrası verilerle hareket edildiğinde ücretlerin DYS ile çift yönlü nedensel ilişki içinde olduğu, GSMH ile DYS arasında ise çift yönlü nedensellik olmadığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

ALPAR Cem., **Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını No: 124, 2. Baskı, Ankara., 1978.

ASIEDU Elizabeth (2002), “On the Determinants of Foreign Direct Investment to Developing Countries: Is Africa Different?”, **World Development**, 30 (1), s.s:107-119.

----- (2004), “The Determinants of Employment of Affiliates of U.S Multinational Enterprises in Africa”, *Development Policy Review*, Vol. 22, No. 4, ss. 371-379.

BLOMSTROM Magnus, KOKKO Ari (2003), “Human Capital and Inward Capital”, **CEPR-Working Paper**: 167, ss. 1-26

CHAKRABARTI Avic (2001), “Determinants of Foreign Direct Investment, Sensivity of Cross-Country Regressions”, **KYKLOS-BERNE-**, Vol: 54- Part:1, pp. 89-114.

CHOWDHURY Abdur, MAVROTAS George (2003), FDI& Growth: What Causes What, WIDER Conference, Sharing Global Prosperity, WIDER, Helsinki.

CÖMERT Faruk (1998), “Yabancı Sermayenin Dünyü, Bugünü ve Geleceği”, *Hazine Dergisi*, Sayı: 12, s.1- 25.

ÇANKAYA Mehmet (2004), Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler ve Bu Faktörlerin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, *Vergi Dünyası*, Yıl:23, Sayı:270.

DUNNING John H (1995), “ Re-appraising the Eklectic Paradigm in an Age of Alliance Capitalism”, **Journal of International Business Studies**, 26(3), pp.461-491.

DOBOSIEWICZ Zbigniew (1992), **Foreign Investment in Eastern Europe**, London: Routledge.

GÖVDERE Bekir, Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicilerinin Günümüzdeki Geçerliliği, 23.03.2004
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/>.

HATZIUS, Jan (2000), “Foreign Direct Investment and Factor Elasticities”, **European Economic Review**, Vol. 44, No:1, pp.117-143.

JORDAAN Johannes Cornelius (2005), **Foreign Direct Investment and Neighbouring Influences**, University of Pretoria, Faculty of Economic Management Sciences, Doctoral Thesis, 17.07.06 <http://upetd.up.ac.za/thesis/available/etd-04182005-094319/unrestricted/00front.pdf> .

KERR Ian A. (2001), “The Determinants of Foreign Direct Investment in China”, **30th Annual Conference of Economists**, University of Western Australia, Perth From, 23th to 26th September.

KINOSHITA Yuko (1998), “Firm Size and Determinants of FDI”, **CERGE-EI Working Paper**, No. 135,4, December, pp.1-25.

KOTLER Philip - JATUSRİPİTAK Somhid - MAESİNCEE Suvit (2000), “Ulusların Pazarlanması (Ulusal Refahı Oluşturmada Stratejik Bir Yaklaşım)”, Ulusların Pazarlanması Çev. A.Buğdaycı, **İstanbul: T.İş Bankası Kültür Yayınları**, Sosyal Felsefe Dizi: 55.

LOVE, J.H. - HIDALGO LAGE F. (2000), “Analysing Determinants of US Direct Investment to Mexico”, *Applied Economics*: 32 (10), pp.1259-1267.

ÖZTÜRK Lütfü (2004), “Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, (7), ss. 110-128.

PEDERSEN Torben, SHAVER Myles J. (2000), “Internationalization Revisited: ‘Big Step’ Hypotheses”, *European International Business Academy Annual Meeting*, Manchester, <http://ep.lib.cbs.dk/download/ISBN/x648099724.pdf>

SUBAŞI Meriç (1995), *Doğrudan Dış Yatırımlar ve Türkiye Uygulaması*, Doktora Tezi, Eskişehir,.

http://www.treasury.gov.tr/mevzuat/dyy_açıklama.htm 23.06.2004

<http://www.ikv.org.tr/faaliyetler/projeler/15eylulsemineri.htm> 03.04.2005

<http://www.ikv.org.tr/arastirmalar/kitap9.htm> 12.11.2004

<http://www.treasury.gov.tr/stat/yabser/ti14.htm> 17.12.2004